

'Slander' Scrutinized

פרשת וישב תשפ"ב

¹ Jacob settled in the land of his father's sojournings, in the land of Canaan. ² These are the chronicles of Jacob: Joseph, at the age of seventeen, was a shepherd with his brothers by the flock, but he was a youth with the sons of Bilhah and the sons of Zilpah, his father's wives; and Joseph would bring evil reports about them to their father. ³ Now Israel loved Joseph more than all his sons since he was a child of his old age, and he made him

דבתם רעה — Evil reports about them. Whatever misbehavior Joseph noted in Leah's sons, he reported to Jacob. This was one reason they came to hate him. The other reasons are in the following verses. However, as the Midrash explains, Joseph misinterpreted their actions, and they were innocent of his charges (*Rashi*). Although Joseph was sincere in his faulty evaluation, he was at fault because he should have given them the benefit of the doubt and reported all the facts

א ופירש רש"י: את דבתם רעה - כל רעה שהיה רואה באחיו
ב בני לאה היה מגיד לאביו, שהיו אוכלין אבר מן החי, ומזולזלין
ג בבני השפחות לקרותן עבדים, והשודים על העריות. ובפלתן
ד ללקה. על אבר מן החי וישחטו פוער עזים במכירתו (לעיל
ה פסוק לא), ולא אכלוהו חי. ועל דיבה שסיפר עליהם שקורין
ו לאחיהם עבדים, לעבד נמכר יוסף (תהלים קה, יז). ועל
ז העריות שסיפר עליהם, ותשא אשה אדוניו וגו' (להלן לט, ז):

4

220

NER UZIEL

R. M. Jevesty

controversies that have developed among Jews in our modern era, the antagonism between Yosef and his brothers was triggered by purely altruistic motives. Both parties in this controversy perceived themselves as defending the honor of God's name in the face of what they saw as the other's gross desecration of it.

Yosef was convinced that his brothers were guilty of three mortal sins: eating the flesh of live animals, behaving disrespectfully toward the sons of Bilhah and Zilpah, and committing sexual transgressions (*Midrash Tanchuma, Vayeishev 2*) — a heavy bill of indictment indeed! The first and third transgressions are not exclusively Jewish prohibitions; they are part of the universal code of behavior known as the Noachide laws, which apply to all of mankind. We would think it inconceivable that the sons of Yaakov would knowingly have violated two of the seven Noachide laws. The second infraction of which Yosef accused them seems to indicate that in addition to their spiritual shortcomings, Yosef's brothers had a serious character flaw as well. It is difficult to reconcile this negative image of Yaakov's sons with the traditional presentation of the founders of the tribes of Israel as eminently righteous, spiritual luminaries.

In his commentary on the Torah, Rabbi Yehudah Rozanis (the author of *Mishneh LaMelech*, a classic commentary on Rambam's *Mishneh Torah*) explains that Yosef's negative opinion of his brothers was based in a fundamental difference in ideological perspectives. The brothers believed that the return of Yaakov's family to the land of Canaan heralded a new period in patriarchal history — the Age of the Jew. Prior to this stage, the patriarchs and their descendants had been considered "righteous gentiles," bound by the Noachide laws. The brothers thought Yaakov's return to the land of Canaan had elevated them to the spiritual dimension of the Jew, who is dominated, not by the Noachide laws, but by the laws of the Torah. Like their father, Yaakov, Yosef's brothers believed that God's promise to Avraham concerning an imminent four-hundred-year term of exile in a foreign land had already been fulfilled. As we have explained earlier, Yaakov was convinced that this was a "flexible" prophecy — the four-hundred-year sentence represented a

certain number of relative "pain units," which Yaakov felt he had by that time suffered in full. For this reason, "Yaakov settled down in the area of his father's sojournings" (*Bereishis 37:1*) and "desired to live in peace" (*Bereishis Rabbah 84:3*). He assumed that he was experiencing the advent of the post-exile Messianic era.

Yosef, on the other hand, maintained that their return to the land was merely a temporary respite that would soon give way to the longest and darkest exile they had ever experienced. Since they were in the pre-exile era, Yosef reasoned, the Noachide laws still applied to them. Only when they would emerge from the upcoming exile would they enter the higher spiritual plane of Torah law.

והנה יעקב במקום ההוכיח את יוסף על איסור לה"ר, כתוב שאהב את יוסף מכל בניו כי בן זקונים הוא לו ועשה לו כחונת פסים ומוזה שראו אחיו שאביהם אוהב אותו יותר מכל אחיו שנאו אותו ולא יכלו דברו לשלום.

והדבר לכאורה תמוה, ראשית למה דבר יוסף לה"ר על אחיו וכל דבר רע שראה באחיו סיפר לאביו שהיו אוכלים אבר מן החי וכו' כך כתוב ברש"י ואין יתכן שאכלו אבר מן החי שכן נח מצווה ע"ז כמובא בפסחים (כב ע"ב) ובע"ז (ו ע"ב) "מנין שלא ישיט אבר מן החי לכן נח" וא"כ אכלו, בוודאי הוציר להם יוסף מקודם מצד מצוות תוכחה שאסור ומדוע לא שמעו לו ואם באמת הוכיח ולא שמעו לו, א"כ יש חיוב ומצוה עליו לספר לאביו שיהיהם שלא לעבור איסור ומצוה קעביד ואין נכלל זה ב"דיבה" לשנאו על זה.

ומבארים האחרונים שהם אכלו בשר בן פקועה שמותר עפ"י דין בשחיטת האם ואין צריך לשחיטה יותר ואם כן חוזרת השאלה איזה חטא מצא פה יוסף לדבר אליהם?

ודעת

פרשת וישב

טעם

קפ"ב

3

ר' שטיינמן

ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם (לו, ב)

וזקדים לענין המכירה בדברים שהם עיקר ויסוד להבין פרשיות התורה על האבות והשבים, דכל מי שלמד פרשיות התורה בספר בראשית כפשוטו של מקרא, כספרי מעשיות על האבות, או כספר הטוריה, מבלי לעיין במדרשי חז"ל ובדברי רבותינו הראשונים והאחרונים, שרוח הקדש הופיעה בבית מדרשם, אינו משיג כלל עיקר הפשט, וכל שכן שלא מבין בקדושת התורה, שבכל תיבה ואות טמונים וגנוזים סודות לאין ספור, ולעולם לא נוכל לתפוש אפילו כטיפה מן הים מעומק הפשט שבפסוקי התורה, ואין ללמוד הדברים כפשוטן כי מה שיכולים להשיג חובתנו לעמל ולהשיג, ולידע שגם אחר שהשגנו פשט הפסוק או ענין, עדין אנו רחוקים מאד מלהבין עומקם של דברים, וה' יורנו דרך האמת לכוון שדברינו יעלו לפניו לרצון.

56

With this insight we can explain why Yosef suspected the brothers of committing the three sins of which he accused them. The commentators tell us that Yosef suspected his brothers of transgressing the prohibition of eating the flesh of a live animal when he saw them slaughter an animal and cut off its flesh while it was still in the death throes (*Sifsei Chachamim* to *Bereishis 37:2*). According to the Noachide Laws it is forbidden for a gentile to cut off or eat the limb of a live animal under any

circumstances. If a gentile were to slaughter an animal, he would be obligated to wait until it stopped writhing and grew perfectly still (*Mishneh Torah, Hilchos She'ar Avos HaTumos 2:2*). The Torah, however, rules that a Jew may cut off the flesh of a ritually slaughtered animal when it is still convulsing (*Mishneh Torah, Hilchos Shechitah 1:3*). Yosef, who perceived intuitively that Yaakov's household was still in its pre-exile stage and was thus bound by the Noachide laws, viewed this act of his brothers as a flagrant violation of God's commandments. The brothers saw nothing wrong in cutting off the flesh of the slaughtered animal, since they considered themselves full-fledged Jews who were no longer bound by the Noachide laws. For this reason the brothers strongly resented Yosef's criticism.

➔ Likewise, Yosef was outraged when he heard his brothers referring to the sons of Bilhah and Zilpah as "the slaves." The Noachide laws do not recognize the right of a gentile to own a fellow human being; in all of Scripture we find not a single reference to the institution of slavery

among gentiles. Yosef therefore interpreted the brothers' use of the term *slave* as a disparaging remark. The brothers, however, regarded themselves as full-fledged Jews, whose right to own slaves is recognized by the Torah (*Shemos 21:2 et al*). Since Bilhah and Zilpah were in fact maidservants, Yosef's brothers felt altogether justified in referring to the maidservants' sons as "slaves." They never intended this as a slur; the fact is that according to the Torah this was their true legal status.

Yosef's third accusation against his brothers — that they had committed adultery — was likewise based in the ideological disagreements raging in Yaakov's household. Both the Noachide Laws and the Torah prohibit adultery, yet there is one circumstance under which the Torah would permit a married gentile woman to live with someone other than her husband, whereas the Noachide Laws would not. Gentiles who convert to Judaism enter their new state with a clean slate; the Torah regards them as having been literally born again. This special status has far-reaching legal repercussions. For example, if a brother and sister convert to Judaism, according to the laws of the Torah it would be permissible for them to marry one another. (Today such marriages are forbidden by rabbinical decree. The Sages were concerned that unlearned Jews would mistakenly conclude from such an allowance that the Torah permits incest.) Similarly, it would be permissible for a married woman who converts to Judaism to marry a Jew without first obtaining a divorce from her previous husband. By converting to Judaism, she essentially reverts to the status of a single woman.

Some of Yosef's brothers had married such converts. According to Yosef's point of view — that Yaakov's household was still bound by the Noachide laws — living with these married gentile women was an act of adultery. The brothers did not feel they had committed any wrongdoing. They were convinced that now they were governed by the laws of the Torah, which consents to such a marriage.

This insight sheds light on Yosef's second dream. "We were binding sheaves in the field, when my sheaf suddenly stood up. Your sheaves formed a circle around my sheaf and bowed down to it" (*Bereishis 37:7*). One cannot help but wonder why Yosef would have chosen to

further antagonize his brothers with this revelation. Certainly he was not blind to their seething hatred.

➔ Yosef cited his dream as proof that he was correct in his perception that Yaakov's household was still in its pre-exile mode. He interpreted the imagery of the brothers' sheaves bowing down to his sheaf as a heavenly sign that the brothers must submit to his attitudes. He hoped that they would finally acknowledge that his appraisal of Yaakov's place in the history of the Jewish nation was the correct view. However, he did not succeed in influencing his brothers.

קיה פרקי ספר בראשית תורה
ר' ז' אבט

עיון ספורנו, שבכאן למדים אנו תורת גלות בית שני, שאמרו בזה רז"ל שחבר הבית על שנאת חנם.

ויש לנו ללמוד מכאן יסוד המשפחה בעם ישראל, שמעת שהעמיד יעקב אבינו שבטי י-ה, הנה הם שרש הכלל, וכל שאירע במשפחה הוא אירועי כלל ישראל.

של האחים — אבק של קנאה היה. של יוסף — אבק של נערות היה. אבק נערות מהו?

נבחר, מדובר כאן ביוסף הצדיק, זה שקיבל מאביו יעקב את כל התורה שלמד אצל שם ועבר (ב"ר פז, ח). מדובר כאן ב"בן זקונים", ב"בר הכיס", זה שאביו אהבו מכל בניו, שהערכתו של יעקב אבינו היתה נתונה לו, למעלה משהיתה נתונה לאחיו. ובכל זאת "והוא נער". מה עוד דרשו מיוסף, שלא היה בו?

* — התורה מבקשת שלימות, התאמה בין כל חלקי רוחניותו של אדם, נפש וגוף על חלקיהם, מדות, הרגשות, תחושות, הנהגות ומעשים. כל אלו, מלבד שכל פרט מהם חייב להיות מיוחד ושלם, חייבים כולם להתנגן כהרמוניה מושלמת. כשאחד הטונים, נמוך כל שהוא, או אינו מותאם, גורם הדבר לצרימה. המפתח המוסיקלי, נקבע על פי סולם רמתו האישית, ומשנקבע המפתח, חייבים לתזמר את התזמורת כולה, לפי אותו סולם.

זוהי בעצם הטענה כלפי יוסף הצדיק. סולמו מגיע השמימה, מפתחו המוסיקלי קבוע בשחקים, כל נימי נפשו ומיתריו הותאמו לסולם גנינה גבוה. אלא שאוזן שמים, הבחינה לפתע באוושה נמוכה כל שהיא, חוסר תיאום, צרימה!

ומהי בעצם "נערות"? נערות באה לבטא חוסר בשלות. המבוגר, עולה על רמה דעתנית גבוהה יותר. שטחי התענינותו של המבוגר, אחרים המה משטחי התענינותו של הנער. המבוגר נותן עצמו תחת שלטון ערכיו. הנער עדיין אינו בשל לכך. כמדת המצאותו של האדם בתוך כור דעתנותו, מדת בגרותו. כמדת המצאותו מחוץ לכור דעתו, מדת נערותו. גם דברים כשרים בתכלית, אם אך אינם נובעים מתוך צירוף בכור היתוך זה, מעשי נערות המה, באשר בשלות מושלמת, לא תתכן מבלי להתקינה על גבי אש זו, ובתוך תנור זה:

בישיבות הקדושות, ובפרט בישיבות המוסר, היתה מקובלת הביקורת של "עס פאסט נישט", כלומר: אינו הולם, אינו מתאים. פעמים שאינך מסוגל להגדיר במה ועל שום מה אין הדבר הולם, אך קיימת תחושה עזה כי מעשה פלוני או הנהגה פלונית, אמנם אינה מתאימה. וזו היתה הביקורת הנהוגה ביותר. דברים שהינם מעשי יום יום, בכל חברה מותקנת, היו מוגדרים כאינם הולמים את מעמדו המיוחד של בן תורה וכן ישיבה. שכן מעמדו המיוחד, הכתיב הנהגה מיוחדת.

מהו בעצם הנדרש מבן ישיבה, ומדוע דברים מסויימים אינם הולמים את מעמדו המיוחד?

הם הם הדברים. אדם המקדיש עצמו קודש לתורה ויראת שמים, חייב קודם כל לדעת ולהכיר, כי ההכרה מחייבת את עצם מהותו, — שמהותו תהיה תורתית, שמהות זאת תחייב כל תנועה. הדעת הנרכשת בישיבה, אינה רכוש הניתן באוצר כל שהוא, אלא שינוי מהות. והדבר נבדק בשטחי התענינותו, מה מעניין אותו ומה נמצא למטה מדרגת דעתו. האם תנועותיו מכוונות או רפלקסיביות, בלתי מודעות. מה מדת הקשר בין הדעת, המחשבה, הרצון והמעשה. מה מדת ביקורתו על עצמו.

הישיבה, הינה הכור בו יצורף האדם, בו יתבשל, בו יתאמו כל חלקיו. כמדת ההתאמה, מדת השלמות. וכמדת השלמות, מדת הבגרות.

הלא זהו בעצם, תוכן דברי חז"ל הקדושים, שהודיעונו באיזהו מקומן, הנהגות מסויימות של תנאים ואמוראים. ועיד לימדונו חז"ל, כי קידוש השם דח"ו חילולו, תלוי במידת רמו של האיש (עין יומא פו.). שכן מעשים והנהגות, כמו הרגשות ותחושות, חייבים להיות מתאימים הרמונית וקבועים סימטרית ופרספקטיבית, בארמון האדם. אוושה בלתי מותאמת, כמו פרספקטיבה בלתי נכונה, -צורת אוזן ומסנוורת עין.

שם בשחקי גבהותו של יוסף הצדיק, התנגנה לה מנגינת פלאים, בתימור עלילאי, שלם והרמוני. אחד המיתרים שבין אלפי כינורותיו, נשחק כל שהוא. בשמי שמים נקלטה צרימה. נקבעה האבחנה "והוא נער"...

שם, בשמי שמים, מתחו חוט בין "והוא נער" לבין "ויבא יוסף את דבתם רעה"...

אם בשחק הנך, יוסף, כל מעשיך חייבים להיות מעשים של שחק. שמים נמוכים יותר, גם אם רום גובהם למעלה מהשגותינו, אינם תואמים את כינורו של יוסף.

באה תורה לגלות, כי בגרות ובשלות מושלמת, היתה בונה מגש אחר, עליו היו מוגשים הדברים אל אביו.

מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי

אף שראשונים כמלאכים ואל לנו לראות את עצמנו ככאלה אשר בכוחם להעפיל לדרגותיהם הנשגבות של קדמונינו, עם כל זאת עלינו לזכור כי מה שנכתב בתורה כסיפור אינו סיפור אלא ספר הדרכה לדורות. אין בכוחנו אף לנסות 'להכנס לתוך נעליו' של יוסף הצדיק, הרחוק מעמנו ת"ק פרסה, בזמן וברוח, אך עלינו ללמוד מהלכה למעשה עד כמה חובה על אדם להזהר ברכילות ובלשון הרע, בפרט שעה שהדבר מותר. דוקא כשהותרה הרצועה מעט, למטרת תוכחה או חנוך, חובה על המספר להזהר שלא לחרוג כקוצו של יו"ד מתחומי ההיתר, כפי שהם מוגדרים בהלכה. עליו לנהוג כלולין המהלך על חבל דק מתוח ותהום פעורה מתחתיו.

והנה הגם שבכאן קבוע השרש של גלות אדום, מ"מ עלינו להבין שהמגרעות בנפש המבוארות כאן עלינו לגשת אליהן מנקודת מעלות שבטי י"ה, אלא שהם לפי ערכם באה עליהם תביעת מדת הדין. והדבר מתבאר בלשון התורה"ק כפי רום מעלתם, שאף שחשבון מעולה ה' לו ליוסף הצדיק במה שדבר לאביו על אחיו, הנה ציוין הדבר בלשון התורה כהבאת דבה רעה, שלפי רום מעלתו ה' לו למצא דרך אחרת, ולגבי יוסף ה' בזה משום דבה רעה ולא משום מצות תוכחה וכן ביתר הדברים. וזה מיסודות האמונה שעלינו לזכור תמיד.

* יכול זה להיות מורה המשוחח עם המחנך על אחד מתלמידי הכתה, אך אין בכך כדי לקבוע, חלילה, כי הותר האיסור מכללו בחדר מורים. יכול להיות שאב חייב לשוחח עם איש מקצוע, המשמש במקרה זה כרופא נפשות, אך עליו לזכור כי כל מילה מיותרת, שאינה לצורך הענין, תיתבע ממנו ביום פקודה. כי גם הרב מוזהר על תלמידו וגם האב מותרה על בנו. נעמיק במקראות וצור ישראל יראנו נפלאות מתורתו.

עליין לתתך ש' 12

איך יתכן להבין שיוסף הצדיק יכשל בחטא הלשון?

הגאון רבי יחיאל מיכל רבינוביץ זצ"ל בעל ה"אפיקי ים" עושה חשבון נפלא, ממנו עולה עד כמה דקדק יוסף בשמירת לשונו, ועד כמה היה חטאו דק שבדק. את חשבונו הוא מביא בספרו, בחצי עמוד ריק שנותר לו בתחילת חלק ב' בספרו, בין עמוד השער למפתחות "כדי שלא ישאר הנייר חלק". ראשית, מדגישה התורה: "והוא נער" את בני בלהה ואת בני זלפה נשי אביו, שיוסף לא יכל להוכיחם, כי ידע שהם מסתכלים עליו כנער צעיר, ואף

חיי לבב | וישב 15

כמה וכמה פנים ותוצאות לחטא דיבורו של יוסף. והלקחים מהם - עצומים! תחילה נבין על-ימה חרי האף הגדול: מדוע יוסף נענש באופן כה חמור על דיבור שלא כהלכה?

אך העניין הוא, שיעקב אהב את יוסף מכל בניו והחכימו ולימדו תורה (רמב"ן לפסוק ג'). ובלי ספק, ייעד אותו לגדולה ולמלכות. ועשה לו כתונת פסים, להחשיבו ולנשאו על האחרים.

אם יעיר להם לא יתחשבו בדבריו. "ויבא", יוסף את דבתם רעה אל אביהם, הוא הביא את הדברים כמו שהם, בלי להוסיף או לגרוע. "אל אביהם", שאמר זאת לתועלת, כי אמר זאת לאביהם שבידו לתכנם.

כל זה עפ"י המבואר ברמב"ם (דעות פ"ו ה"ז) "הרואה חבירו שחטא, או שהלך בדרך לא טובה מצוה להחזירו למוטב ולהודיעו שהוא חוטא על עצמו במעשיו הרעים, שנאמר "הוכח תוכיח את עמיתך" ואם ראה שלא הועיל אזי יספר לאביו או לרבו". ובספר שערי תשובה לרבינו יונה (שי"ג עמ' רכ"א) ז"ל: "ודע כי בדברים שבין אדם לחבירו כמו גזל ועושה וזנך וצער ובושת ואונאת דברים יכול לספר לבני אדם... אמנם יש עליו להוכיח את האיש תחילה. ועיין עוד בספר חפץ חיים הלכות לשון הרע (כלל י"ט ס"ב אות ג') שכתב בזה"ל: "שיוכיח את החוטא מתחילה ובלשון רכה... ואם לא ישמע לו אז יודיע לרבים את אשמת האיש הזה מה שהזיד על רעהו... ואם יודע מלכתחילה שלא יועיל מה שיוכיח אותו, אזי יכול לספר מיד לאביו או לרבו... עוד שם בחפץ חיים (שם ס"ז) דאם יודע בו שלא יקבל תוכחתו אזי הוא אין צריך להוכיחו אלא יספר בפני שלשה...".

ונוכחיה, ש'כתונת' זו היא לבושי כהונה ומלכות:

ומכיוון שיוסף הינו 'מנהיג' לאחיו, גדלה עליו התביעה שבעתיים, כאשר מביא הוא את דיבת קהלו רעה ומדגיש חסרונותיהם. כי מתפקידו של המולך לסבול ולשאת את חסרונות המונהגים על ידו. וראייה ממש, שגדולת מנהיגותו התגלתה תמיד בעיתות שבני ישראל סרחו.

חרי שהתביעה היתה דקה שבדקה ובכל אופן התביעה היתה כה גדולה.

ועוד תביעה עליו, מצד אחר: יוסף בנה של רחל הוא. ואמו הלא 'תפסה פלך שתיקה". ואף צאצאיה משתבחים על שהחזיקו במידה זו (בר"ר ע"א, ה). מבן רחל מצופה שיידע לחסום פיו ולשקול כל מילה היוצאת מתוכו. יוסף, שאינו שם מחסום לפיו, נדון בחומרה.

למרות דקות החטא היתה תביעה על תוצאת החטא. דברי מוסר נוקבים כותב בזה הגאון בעל חפץ חיים זצ"ל: "הנה ענין יוסף עם אחיו, האריכה התורה מאוד בסיפור הענין אודותיו ואודות אחיו, ונתגלגל מזה סבת ירידתנו למצרים ועוד כמה ענינים נוראים שנסתלשל על ידי זה, כדי שמזה יקח כל אדם מוסר איך שצריך לשמור פיו ולשונו".

מתחייב מיתה וגלות הדברים נוראים, אך אלו דברי התורה הקדושה. בעיני האחים, היה יוסף מחוייב מיתה. והשליכוהו לבור ששכנו בו נחשים ועקרבין [וראה להלן ב'ביאורים קצרים']. רק יהודה מצילו בטענת "מה בצע פי נהרג את אחינו... לנו ונמקננו לישמעאלים" (לו, כ"ז). והתבונן: שהטילו עליו עונש 'גלות', אשר בכל מקום הוא תמורה לעונש מיתה.*

"ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם" שאמר שהיו קורים לאחיהם עבדים ושחשודים על העריות ושחשודים על אבר מן החי. והנה הכתוב סיפר לנו שלא דיבר זאת לשום אדם רק לאביהם, וכונתו היה כדי שיוכיחם אביו, ואף על פי כן עשה שלא כהוגן, שהיה לו להוכיחם בעצמו מתחלה על זה. שדין תוכחה הוא אפילו תלמיד לרב ולא לגלות לאביו. ואפשר שהיו מודין לו במה שקורין להם עבדים שלא כדן הוא, כי באמת יעקב קודם שנשאר שחררם ולקחם לנשים כמאמר הכתוב נשי אביו, שלא כדן הוא, או שהיו מראין לו על עצם החשד שטעות הוא ומה שאמר שחשודים על העריות טעות היה שעי"ס ספר היצירה בראו גולם כתמונת אשה.

משתעבד שיעבוד יוסף לקוניו ולאחרים נוספים במצרים, בא לו כעונש על שחטא בדיבורו. מדוע? כי עיקר האדם וכל בניין קומתו הם באותה "רוח ממללא" (אונקלוס לבראשית ב, ז) המתייחדת, מכל הנבראים, אך לו. כלומר, כח הדיבור! וכח זה הוא עיקר ה'צלם' אלוקים' שהאדם נברא בו.

יש להתבונן כמה צרות נתגלגלו מזה שלא נזהר יוסף בשמירת הלשון, פירוש על ידי זה שהיה לו להוכיחם. הלא מפני חסרון ידיעה בהלכה אחת, היו צריכים לבוא בגלגולו לכפרה, והם הם עשרה הרוגי מלכות. בא וראה כמה גדול החיוב של לימוד כל הלכות שמירת הלשון".

ומדוע נברא האדם בעל כח של דיבור? מפורש בגמרא (חולין פט): מאי דכתיב 'האָמְנָם אֱלֹם צָדֵק תְּדַבְּרוּן'... מה אומנותו של אדם בעולם הזה? ישים עצמו כאלם. יכול אף לדברי תורה? תלמוד לומר 'צדק תדברין'.

אפיקי ים ח"ב בסוף ההקדמה - שמירת הלשון ח"ב עמ' קד

אך מדוע המלאך דיבר ברמז ולא בפירושו? - התשובה לכך היא תורף העניין: אם יוסף, היוצא כעת לדרוש שלום אחיו, מבקש 'שלום' להם גם בליבו, ועשה תשובה מחטא הדיבור, היה זוכה ומבין את פנימיות דברי המלאך. ואך כפסע בין יוסף להצלתו: כי יוסף הוא "איש אשר רוח אלקים בו" (מא, לח), הוא "נבון וחקם" (שם פסוק לט), הוא חולם חלומות נבואיים ואף פותר לאחרים את חזיונותיהם. וכשעתיד יוסף לעמוד לפני פרעה, אומרים חז"ל ש"בא גבריאל ולימדו שבעים לשון" (סוטה לז). א"כ, שפת המלאך גבריאל איננה זרה לו... וכה קרוב יוסף להבין את רמזות המלאך לאשורן.

אך אם חטא הדיבור לא סר מעל שפתו ועודנו שוכן בחדרי-לבו של יוסף - אזי מידה-כנגד-מידה, לא יבין לשפת המלאך שבא להצילו.

ומנין שהקב"ה רומז באופן שכזה, המותיר ביד הנרמז לחרוץ את גורלו בעצמו? זאת, למדנו מהנהגת הקב"ה עם משה. לאחר שחטאו ישראל בעגל, אמר לו הקב"ה "וַעֲתָה הִנְיָחָה לִי וַיַּחַר אֲפִי בָהֶם וְאָכַלְתִּים" (שמות לב, ז), ומיד (פסוק יא) - "וַיַּחַל מֹשֶׁה אֶת פְּנֵי ה' אֱלֹהָיו". ומדייקים חז"ל, שרמזו לו הקב"ה שאם יעמוד ויפציר בתפילה, ולא 'יניח' לקב"ה, כִּי־אֵז יֵשָׂא לַחֲטָאתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל (רש"י לדברים ג, כד).

הרי לנו, שאם משה לא היה מחפש בדברי הקב"ה פתח, לא היה מבחין ברמז שנסתל שם. אך אוהבם של ישראל שפפש ואף זכה לגלות את הפרצה שתאפשר לו לחדור בעדה.

וכמו־כן יוסף, אם פיו היה זך ומחושב, היה מדייק בדברי המלאך שכוונתו למונעו מללכת אל מבקשי נפשו.

בלומר, ניצול של כל כלי אומנות, הוא כמו־בן בעצם השימוש בו. אך ה'שימוש' הנעשה בפה, הוא באי־ההשתמשות בו!
אך התורה היא 'כלי המדה', וניתנה לישראל מכיוון שהם גם 'חביבים' וגם נבראו ב'צלם אלקים' (אבות ג יד). הדיבור של תורה מחבר את ה'צלם' עם ה'אלקים'. על־כן, רק דברי תורה יאים לפה האדם.

החובה לשלוט בדיבור, היא הראשונה במעלה עבור אדם. וחומרת מעשיו של הדלטור היא בכך שמוצל את כח הדיבור לשם פגיעה בזולתו. אין לך קילקול קשה מזה של ה'צלם'.

מי שאיננו שולט בדיבורו, איננו אחראי על כל קומת "אדם" שבו! לכן 'שיעבוד' משמש כתגובה וכמידה-כנגד-מידה ללשה"ר. מי שאינו שליט על עצמו - יועבר ל'שלטון האחר'.

לא רק יוסף נדון לעבדות. שהרי מאותה 'דיבה רעה' נגרר שעבוד לכל בני יעקב למשך מאתיים ועשר שנים. ואותה סיבה שגרמה לירידה לגלות, אינה מרפה מהם כל משך השעבוד. ומפורשים הדברים. כאשר דתן ואבירם מלשינים על משה ובינו, הוא אומר "אֵכֶן נֹדַע הַדְּבָר" (שמות ב. יד). רש"י מביא דברי חז"ל:

על שראה בישראל רשעים דלטורין, אמר מעתה שמה אינם ראויין להגאל... נודע לי הדבר שהייתי תמה עליו, מה חטאו ישראל מכל ע' אומות להיות נקדים בעבודת פרך. אבל רואה אני שהם ראויים לכך.

מפסיד מלכות וכהונה

כאמור, יעקב ייעד את יוסף להנהגה. וראה בו מלך וכהן. אך בגלל שלא נהג כמלך, והדגיש את חסרונותיהם של אחיו, הם זיהו כאן חולשה, וטענו שאין הוא בר־מעלה להשתרר עליהם.

כך הופשט יוסף בידיהם מבגדי המלך והכהן, ואלו התחלקו בין לוי ויהודה.

מוצאת עליו דיבה

כנגד כך שהביא יוסף דיבת אחיו הרעה אל אביהם - אשת אדוניו מעלילה עליו "הביא לנו איש עברי לצחק בָנו" (אבות ד. נורא!)

כששורש הפרשה הינו חוסר־הקפדה על שלמות הדיבור, תתגלה בעקבות כך הבנה בענף נוסף.

יוסף הולך בשליחות יעקב לראות שלום אחיו ושלום הצאן. ובדרך: וַיִּמְצְאוּ אוֹתוֹ וְהָיָה תֵּעָה בְּשֵׂדָה וַיִּשְׁאַלְהוּ הָאִישׁ לְאָמֹר מַה תְּבַקֵּשׁ: וַיֹּאמֶר אֶת אֲחִי אֲנֹכִי מִבְּקֵשׁ הַגִּידָה נָא לִי אֵיפֹה הֵם רְעִים: וַיֹּאמֶר הָאִישׁ נִסְעוּ מִזֶּה כִּי שְׂמֵעָתִי אֲמִירִים נִלְכָּה דַּתְיָהּ. (לו, ט"ו)

רש"י שופך אור על שלושה פרטים מהן התיאור:

א. ה'איש' הפונה אל יוסף בשדה, הינו המלאך גבריאל. ב. באומרו "נִסְעוּ מִזֶּה", כוונתו 'הסיעו עצמם מן האחוזה'. ג. ב"דַּתְיָהּ" רמז לו שמבקשים הם 'נכלי דתות, שימיתן בהם'.

מה עושה שם המלאך? ומה כוונתו באמירות המגרות ביוסף לבל ילך לפגוש את אחיו?

נבאר כך: מכירת יוסף וירידתו למצרים אינם בלתי־נמנעים. שהרי גזירת השעבוד יכולה הייתה להתקיים באחת מהרבה דרכים אחרות, ולא־דווקא ע"י מכירתו של יוסף. וגם בדינו הפרטי של יוסף, יש להפך הרבה ולמצוא לו זכות שלא יהיה נדון למוות.

הגם שבשמים גברה יד המשמאילים שביקשו לדון את יוסף לחומרא, בכ"ז נשלח בריאל ממרומים בשליחות של הצלה! שימצאנו בדרך ויזהירו מהמִצְפָּה לו.

אם נתבונן, מצבו של יוסף היה כעין זה של רוצח הנס מפני גואל־הדם הרודף מריו לחורג. והמלאך הוא כשֵׁלֵט המכריז בפרשת־דרכים אֵינָה הדרך שיינצל בו. וכך הלא היה דומה של המורה בצוהה ליעזר ערי מקלט ולהכין הצלה למי שחייב בדין אדם המבקש נפשו.

21 פרקי פרשת וישב תורה קיט

שם. את דבתם רעה.

לשון התורה ביחס ליוסף מעידה על פגם של הבאת דבה, שיש בו משום הולך רכיל, שאף שכל כוונתו היתה אך לטובה, כדי להוכיחם ולתקן את אשר עוותו לפי דעתו, מתוך הכרתו במדרגתם, ומתוך הידיעה שכל הנעשה על ידם קובע הוא בצורת בית ישראל עד נצחיים, הנה העידה תורה"ק שבנבכי הנפש ה' גם בו משום פגם של הבאת דבה. והנה שרש פגם זה ענינו בחוסר ההכרה השלמה בערך האדם הנברא בצלם, ותקונו בזה שבעל הפגם ירגיש בעצמו מה הוא מעלת האדם הנברא בצלם, ואת זה ירגיש כשנמכר הוא בעבד, ונעשה הוא כחפץ הנמכר בשוק, ובוזה יכיר מעלת ערכו כאדם. וראה עד כמה גדלה עבודת התקון בזה ביוסף בעצם המכירה לעבדות ובהיותו עבד בבור, שכל מעלותיו כאדם נתהפכו לחפץ הנמכר שיש לו עליו בעלות אדם שאין בו כל מאותן המעלות הנפשיות.

והנה אין ספק שיוסף הצדיק עשה תשובה על מה שפגם, אבל בפגמי כחות הנפש והמדות הנפשיות לא תספיק התשובה, כאשר ראינו שיש חטאים במעשה שהתשובה לא תספיק להם אלא בצירוף יסורין או מיתה, והוא מפני שחמר הדבר פועל יותר בעמק נבכי הנפש, וא"א שהאדם במחשבת התשובה יגיע למקום הפגם, וכן הוא בדקות המדות הנפשיות וראה והבט, ראובן אחר שבלבל יצועי אביו שב־בתשובה נפלאה שלא ה' מפסיק מלהיות יושב בשקו ותענייתו ואעפ"כ אמר לו יעקב לפני מיתתו פחו כמים, וקבע שיש בו מדה זו וכל עבודת התשובה לא שינתה את המדה בשרשה, וכן בשמעון ולוי, בלי ספק שעשו תשובה אחר שהוכיחם אביהם, ומ"מ בשעת מיתתו קבע בהם ארור אפם וגו', ויש לנו בזה לקח נפלא, עד כמה יקשה לו לאדם לעמוד מעצמו על נבכי נפשו ורק הקב"ה יוצר האדם ובוחר לבבות הוא שיוכל להעמיד את האדם על מתכונתו, ולכן מה גדולה אחריות האדם להיות חושש תמיד לנפשו בתקון מדותיו בעבודה בלי הרף, הפך בה והפך בה.

וכיון שהיתה משום דבה בדברי יוסף, והוא מענפי לשה"ר, והרי מצינו בלשה"ר שנענש בצרעת שיש בו משום בדי ישב, שהוא שהפריד בין אנשים ישב בבדידות מחוץ לחברה האנושית, וכן ביוסף בהמכרו לעבד נעתק מהחברה אשר בה ה' מושרש, וישב בבדידות רוחנית, והכל מכלל תקון הפגם.

22 R. Geller

Although Yosef acted sincerely, hoping that Yaakov's subsequent rebuke would cause the brothers to mend their ways, the Torah refers to his reports as דַּבְתָּם רָעָה, an expression which denotes lashon hora, slander. To some extent — albeit minute — Yosef's reports were also composed of lashon hora.

The root of lashon hora is a failure to recognize man as having been created *betzelem Elokim*, in the Divine image. One could not possibly speak evil of another if one considered him the embodiment of Hashem's image. Therefore, in order to repent for speaking *lashon hora*, one must better one's recognition that the other person is a *tzelem Elokim*, and Yosef achieved this by being sold into slavery. Being sold like an animal, a slave loses to some extent man's unique quality of being a *tzelem Elokim*, for only animals are sold by one master to another, but not elevated creatures of a Divine nature. In being sold, Yosef was imbued with a greater recognition that man is indeed a *tzelem Elokim*.

26

ואפשר שהכונה בזה, ע"פ מש"כ רש"י (להלן מ, א), על הפסוק ויהי אחר הדברים האלה חטאו משקה מלך מצרים וגו': לפי שהרגילה אותה ארורה את הצדיק בפי כולם לדבר בו, הביא הקב"ה סורחנם של אלו שיפנו אליהם ולא אליו וכ"ה במדרש, נמצא שעד אז עדיין דברו כולם על יוסף מענין הזה של אשת אדוניו, ולפי החשבון היה או כבר משך

של חשע שנים מזה המעשה ועדיין היה מורגל בפי כולם לדבר בגנותו, עד שהוצרך הקב"ה להביא סורחנם של אלו כדי להסית דעתם מלדבר עליו, והוא מה שהיה כאן העונש מדה במדה ממש, שכשם שספר הוא לשון הרע על אחיו שהשודים על העריות, כך ותשא אשת אדוניו וגו', ועל ידי זה נסחבב שספרו כולם בגנותו ודברו גם עליו לשון הרע לחשוך בעריות במה שאין בו; ובאמת במדרש ליתא הלשון שהשודים על העריות, אלא שאמר שתולין הן עיניהם בבנות הארץ, והיינו שאפשר, שדבתו רעה עליהם היתה רק שחילין עיניהם לחטוא, ולא שחטאו ממש, וכמו כן היתה כאן המדה שדברו עליו רק שרצה לחטוא באשת אדוניו, ולזה מוסיף המדרש, פלס ומאזני משפט לה', היינו שהעונש היה מכוון, הן בזה שדברו עליו לה"ר לחשוך בעריות כמו שדבר הוא על

אחיו, והן שהיה באותה מדה ממש שספר הוא עליהם שתולין עיניהם לחטוא, כך גם עליו ספרו שרצה לחטוא באשת אדוניו. [ועי' מש"כ בסוף הסדרה עה"פ ויהיו ימים במשמר, בהערה].

27

ב) ובמה שאמרו: ועל דבה שספר עליהם שקורין לאחיהם עבדים, לעבד נמכר יוסף, הנה זהו על מה שנמכר לעבד, אולם על מה שהיה בבית האסורים, איתא בזה בשמות רבה (פ' ז): אתה מוצא לא היה יוסף ראוי לינתן בבית האסורים אלא עשר שנים, מפני שהוציא דבנו על עשרה אחיו, וע"י שאמר לשר המשקים

כ"א זכרתי וכו', נתוסף לו עוד שתי שנים, ע"כ, מבואר שהעונש של עשר שנים שהיה בבית האסורים, היה ג"כ על חטא הדבה רעה שהוא לשון הרע, ובאמת היכן מצינו שהעונש על לה"ר הוא להיות בבית האסורים, ובכלל לא מצינו לכאורה עונש כזה בתורה, (דמה שאמרו בפ' משפטים, חובשים אותו עד שנראה אם יתרפא, הוא רק לבירור, כמובן).

ונראה שבאמת מצינו כזה על חטא הלשון, דאמרו בגמרא (ערכין טו) כל המספר לשון הרע נגעים באים עליו כו', וכן אמרו שם זאת תורת המצורע, תורתו של מוציא שם רע, ובגמרא שם (טו ב) אמרו, מה נשתנה מצורע שאמרה תורה בדד ישב מחוץ למחנה מושבו,

קורר דברי רש"י מהירושלמי (פאה פ"א ה"א).

אף שאיננו מבינים כלל בגדלותם הנוראה של יוסף והשבטים, ודאי שאיננו מבינים כלל את המעשה שהיה כאן, מכל מקום הרי ודאי כתבה זאת התורה כדי שאנו ניקח מכאן דרך בעבודה.

ואים אנו כאן, שכל הצרות שעברו על יוסף הצדיק, שנמכר לעבד, ישב בבית האסורים וצרת אשת פוטיפר - הכל היה רק משום מידה כנגד מידה.

ושום שהביא את דבתם רעה אל אביהם, לכן סבל כל כך הרבה, כדי לתקן את החטא הזה.

מזו כן ישב עוד שנתיים בבית האסורים, וגם זה היה במידה כנגד מידה, שמאחר ותלה יוסף בטחונו בשר המשקים, הוזקק להיות במאסר וד שנתיים, שנאמר (תהלים מ, ה) "אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו ולא נה אל רהבים", ולא בטח על מצרים הקרוים (ישעיה ל, ז) רהב, וכדאיתא במדרש, (בראשית רבה פרשה פט סימן ב).

למדנו, שאין דבר בעולם שקורה בלי חשבון ומידה. שכל מה שעובר האדם בחייו בא לו כתשלום על מעשה כלשהו שעשה, וכמו אמרו חז"ל שמה שיעקב לא ראה את יוסף כ"ב שנה היה משום מדה נגד מדה, שהיה בבית לבן מספר שנים כזה (רש"י בראשית לו, לה). ואף יעקב לא היה אשם בזה, שהרי אביו שלחו לשם, וגם כאן ליוסף ודאי יו סיבות לכך שהביא את דבתם רעה אל אביהם, מכל מקום אין לשער עומק דקדוק הדין, ועל כל דבר משלם הקב"ה במידה כנגד מידה.

מה שקיבל יוסף עונש כל כך גדול, אין זה אלא משום שעם הצדיקים מדקדק הקב"ה כחוט השערה (בבא קמא דף נ ע"א), וכמו שרואים בחז"ל, שמכירת סוף גרמה להריגת עשרת הרוגי מלכות במיתה משונה כל כך, וז"ל המדרש (שלי רבה פרשה א): "אמר רבי יהושע בן לוי, לא נמשכו עשרה הרוגי מלכות לא בחטא מכירתו של יוסף. א"ר אבין: הוי אומר נפרעו עשרה מכל דור ודור ועדיין אותו החטא קיים", ע"כ. וזאת משום שהיו צדיקים גדולים כל כך.

לימוד גדול הוא לכל אדם בכל מקום, שאם יש לו ח"ו צרה בתוך ביתו, יבדוק בעצמו על מה ולמה באה לו צרה זו, כי אין דבר עולם שמגיע בחינם, אלא הכל בא מידה כנגד מידה, וצריך האדם לבדוק בכל דבר על מה ה' מענישו.

שמעתי פעם מהגה"ק מרן רבי בנימין רבינוביץ זי"ע, שאת ענין הנהגת הקב"ה במידה כנגד מידה רואים אנו אפילו בזמננו. ואף שבשאר הדברים שולטת כיום הנהגת הסתר פנים, מכל מקום בענין זה כול האדם לראות נכוחה שאין הסתר גם כיום, ולכן יתבונן האדם על כל דבר למה הגיע לו ככה, ומתוך כך יבדוק מעשיו ויתקנם.

25 קד

ב א ר ו י ו י ו י

א) בפשטות הכונה בזה, שהעונש היה במה שבא עליו הנסיון של אשת אדוניו, ואינו מובן כ"כ, הלא יוסף בצדקתו עמד בנסיון בזה הענין של אשת אדוניו, ואינו במדה זו שספר הוא עליהם שהשודים על העריות, ובמה היה בכאן מדה במדה ממש, שעל זה אמר המדרש פלס ומאזני משפט לה' שהכונה היא שנענש מדה במדה מפני שכך היא המדה לתת לאיש כמשקלו ממש.

הוא הבדיל בין איש לאשתו ובין איש לרעהו, לפיכך אמרה תורה בדרך ישוב וגוי, הרי מצינו בכאן שענינו של בעל לה"ר הוא בדרך ישוב מחוץ למחנה, בלי מגע ומשא עם שאר בני אדם, וזהו על שהבדיל בין איש לרעהו, וכעין זה הוא העונש של בית האסורים שהיה בכאן, וזהו שאמרו שהיה ראוי להיות בבית האסורים עשר שנים על שהוציא דבה על "אחיו.

ולכן בתחילה, כשדנו את יוסף למיתה מדין רודף, מפני שעל ידי עדותו יוכל לגרום למיתתם - והבא להורג השכם להורגו - ביקשו להמיתו על ידי הנחש, כי נאה למדבר לשון הרע, למות על ידי מי שדיבר לשון הרע - הנחש! אולם לאחר מכן, המירו את עונשו שיהיה כמו כנען שדיבר לשון הרע, ונתקלל להיות עבד. ולכן, נמכר גם יוסף לעבד! ואף במצרים, הענישו ה' יתברך שישב י"ב שנה בבית האסורים - בדרך - כמצורע!!!

קכ	דעת	פרשת יתרו	שרגא
	וצריך להבין מהי ההוספה שחוסף רש"י להביא את מדרש רבותינו, והלא גם הפשט הפשוט שהוא מפרש שנאברו במים זה ההנהגה של מידה כנגד מידה, ומה מתוסף בדבריהם של חז"ל שבקדירה אשר בשלו בה נתבשלו.		
	ונראה שרש"י בא להעמיק כאן ביסוד ההנהגה של מידה כנגד מידה. אכן, הפשט הפשוט הוא כתרומתו שהם נידונו במים, בגלל מידה כנגד מידה על כך שבמים דימו לאבדם. וחוסף רש"י להביא את דרשת חז"ל לבאר שההנהגה של מידה כנגד מידה איננה הנהגה של עונשי שמים בלבד, אלא זוהי הוצאה של מעשה האדם.		
	כשאדם עושה עברה כלפי שמים או כלפי חברו, לאמיתו של דבר לעצמו הוא עושה, דהיינו המעשה הרע עצמו שעשה חוזר וטופח על פניו בבהינת בקדירה שבה בישל בה נתבשל, שאם לא היה מעמיד את הקדירה על האש, לא היה יכול להתבשל בה אחר כך.		
	וכפי שמוצאים אצל יוסף שהוציא את דיבת האחים רעה אצל אביהם על שאוכלים אבר מן החי, ולקה על זה מידה כנגד מידה, ששחטו שעיר עיזים במכירתו ולא אכלהו חי. (ב"ר פ"ד ז. ומובא ברש"י בראשית לו. ב.)		
	והתמוה איזה עונש ליוסף יש בזה שהם שחטוהו ולא אכלוהו חי, אלא ההנהגה של מידה כנגד מידה היא לא הנהגה של עונש, אלא יסודה הוא שהאדם עושה לעצמו את כל מה שהוא עושה לאחרים. כשיוסף הוציא את דיבתו רעה שהם אוכלים אבר מן החי, בזה הוא גרם לעצמו שימכרו אותו, וישחטו שעיר עיזים בשעת המכירה ולא יאכלוהו חי.		
	כך היה בטביעת המצרים בים סוף. מה שטבעו בים בתור מידה כנגד מידה, זה לא היה רק עונש גרידא מן השמים, אלא הם עשו את זה לעצמם, בקדירה שבישלו בה נתבשלו. כי הם בעצמם גרמו לזה כשרדפו אחרי בני ישראל אל הים, לכן טבעו בים סוף, ואם היו מניחים לבני ישראל לצאת לחירות עולם ולא היו יוצאים לרדוף אחריהם, לא היו באים בסופו של דבר לטבוע בים סוף.		
	הנהגה אומרת, מידה כנגד מידה אינה עונש גרידא, אלא היא דבר שהאדם עושה לעצמו, מה שהוא עשה או רצה לעשות לאחרים, בסופו של דבר חוזר וטופח על פניו.		

למה דנו את יוסף למיתה

על כל פנים, הן לדברי המדרש, שראובן הציע להשליך את יוסף לבור בלי חש, ורק האחים החליפו וזרקוהו לבור אחר, והן לדברי הזוהר הקדוש, שהשליכוהו מלכתחילה לבור עם נחש - יש להבין: מדוע דנוהו האחים למיתה? מפני מה, דווקא על ידי נחש?

ובאמת, הקשה האור החיים, שאף על פי שפטורים היו בדיני אדם, שכן מסכת בבא קמא (דף כ"ו): מבואר, שעשרה בני אדם שהרגו ביחד אדם אחד פטורים, מכל מקום, הלא חייבים היו בדיני שמים, וכיצד יתכן שעשו דבר

אלא, דנו האחים את יוסף למיתה, כיון שהביא דיבתם רעה אל אביהם. והדברים שאמר עליהם יוסף - מחייבים אותם מיתה!

שהרי במדרש רבה (פ"ד, ז'), נחלקו התנאים איזו דיבה הוציא יוסף על אחיו: רבי מאיר אומר שיוסף סיפר לאביו שהאחים אכלו אבר מן החי. וזה מרומז במילות הפסוק: "רועה את אחיו בצאן" - הדיבה מענין הצאן.

רבי שמעון אומר שהוציא דיבה, שמסתכלים על בנות הארץ, ודבריו מרומזים במילים: "והוא נער את נשי אביו ויבא יוסף את דיבתם".

רבי יהודה אומר, שטען שמזלזלים הם בבני השפחות וקורין להם עבדים. וכיון שהן על אבר מן החי, והן על עריות - חייבים מיתה, ובן נח נהרג על ידי עד אחד, ואפילו על ידי קרוב משפחתו - לכן, רצו להורגו מדין "הבא להורג שכם להורגו".

מדוע מיתה דווקא ע"י נחש

אולם האמת היא שלא חטאו השבטים כלל: משום שעל הטענה שאכלו אבר מן החי - האמת היא שאכלו מבן פקועה - שמותר לאוכלו בלא שחיטה, או יאכלו מכבש שנברא מספר יצירה.

ועל הטענה שחטאו בבנות הארץ - האמת שרק עשו משא ומתן עמהן, כדברים שאין בהם חיבה - מותר.

ועל הטענה לגבי בני השפחות - אין בזה חטא לפי שקראו להם כן כלשון כתוב, ולא דרך ביזיון.

ולכן במדרש (שם) מבואר, שעל שלושתם לקה יוסף: "וישחטו שעיר עיזים" כנגד הטענה שאכלו אבר מן החי, שאפילו בשעת קלקלה לא אכלו אבר מן החי, אלא שחטו. ועל הטענה שקראו לבני השפחות עבדים - נמכר יוסף לעבד. על כך שטען שתלו עיניהם בבנות הארץ - גירו בו את הדוב: "ותשא אשת דוניו את עיניה".

אך על כל פנים, נשאר עדיין להבין: מדוע דנוהו למיתה על ידי נחש דווקא? מפני מה לאחר מכן, המירו את עונשו למכירה לעבדות?

ונראה לבאר על פי המדרש רבה (פ"ד, י"ז), שאמר יהודה: "לכו ונמכרונו שמעאלים", כי כמו שכנען שחטא בלשון הרע על נח, נתקלל להיות עבד - יוסף ימכר לעבד!

ולפי זה, יתכן לומר ביאור נפלא. שכן, חטאו של יוסף היה לשון הרע, וזוהי פיסת אומנתו של כנען. ובזוהר הקדוש מבואר, שכנען תפס אומנתו של נחש קדמוני, כי הנחש היה הראשון שאמר לשון הרע [על הקב"ה].

ספר ירעם הים

ורש"י (ד"ה את דבתם רעה) וזה לשונו: "שהיו אוכלין אבר מן החי, ומזלזלין בבני השפחות לקרותן עבדים, וחשודים על העריות", עיין שם לשונו באריכות.

והנה דברי רש"י הם מדברי חכמינו ז"ל במדרש רבה (פרשה פד, סימן ז). והקושיות עולים כנגד הקורא ומבקשים דרשוני וחיו. הלא על יוסף הצדיק והשבטי י"ה אנו מדברים, והאיך יתכן שיוסף יחשוד בהם כדברים כה חמורים, והאיך יתכן שהשבטים יתנו לו מקום לחשוד עליהם רעה. ובפשטות יש לעיין במדרש הנ"ל שפי' דבתם הרעה על מעשיהם של השבטים, ואם כן היה צריך לומר שהביא 'מעשיהם' הרעים אל אביה, ומשמעות "דבתם רעה" הוא שסיפר יוסף לאביו דבריהם ושיחתם של השבטים.

והגם שדברים נשגבים וטמונים נמצאים כאן, ואין לנו עסק בנסתרות, עם כל זה יש לנו לחקור לימוד לפי ערכינו.

ונראה לברר על פי מעשה שמספרים על הבעל שם טוב הקדוש שפעם אחת נסע עם כמה מחסידיו, ובדרך נסיעתם היה משוחח עמהם בעניני עבודת השי"ת, ומתוך הדברים הורה להם שעליהם לידע שכל

אדם מגלה בשיחת חולין שלו כל מה שעבר עליו באותו מעת לעת, ורק שצריך לשמוע ולדייק היטב באמרותיו להבחין ענין זה. ולמשל, אמר להם, אם הייתם שומעים היטב לדברי הבעל עגלה שלנו הייתם שומעים שאינו זהיר בדניי טהרת המשפחה ונעשה טומאת נדה אצלו כהיתר. התחילו החסידים לדייק בשיחת הבעל עגלה ולא הבחינו שום דבר להוכיח דברי רבם. אמנם כאשר עבר זמן מה ועמדו לפוש ב'קרעטשמע' על אם הדרך ונכנסו להשקיש צמאונם. שמעו כאשר ניגש הבעל עגלה ושאל לו למשקה, השיב לו בעל ה'קרעטשמע' שעליו להמתין קצת כי כל הכלים הטבולים הם כעת בידי אחרים ואין לו אלא כלים שעדיין לא הוטבלו. ענה בעל עגלה 'מה לי טבולים מה לי אינם טבולים, העיקר שיהיה משקה'. ובוזה ראו תלמידי הבעל שם טוב נכונות דברי רבם.

עוד ידועי בשם הבעל שם טוב הקדוש פירוש מאמר חז"ל (נגעים פרק ב, משנה ה): "כל הנגעים אדם רואה חוץ מנגעי עצמו". פשוט המימרא הוא שאין הכהנים לשפוט על מראות נגעים הנמצאים על עור בשרם עצמם. והוסיף על זה הבעל שם טוב הקדוש עוד יסוד והבחנה חשובה. "כל

הנגעים אדם רואה חוץ", רצה לומר כל החסרונות שאדם רואה אצל אחרים, היינו הנגעים שהם חוצה לו, "מנגעי עצמו" הם. אותם החסרונות עצמם קיימים בו בהוראה עצמו על כל פנים באיזה בחינה, ועל כן רואה חסרון זה אצל אחרים. לכן אם האדם מבחין חסרון באדם אחר, ידע נאמנה שעליו לבדוק בתוך עצמו בחורין ובסדקין למצוא שורש הדברים בתוך תוכיותו. וקבע הקדוש הנ"ל שאם אין לאדם שום שייכות לאותה החסרון לא היה עולה על דעתו כלל וכלל ענין זה מחוצה לו.

ולפי כל זה יש לומר בדרך אפשר, שזהו פירוש שיוסף הביא דבתם רעה. היינו שסיפר יוסף ליעקב אבינו האיך ששמע אחיו הקדושים מדברים ביניהם שיחת חולין, שעל שיחת חולין של תלמידי חכמים, הורו לנו חז"ל ש"צריכין לימוד" (עבודה זרה יט ע"ב), ויוסף הצדיק פירש דבריהם לרעה, שהבין שהחטאים הללו רפוין בידיהם, כמו

ולזה בא העונש "שלעבד נמכר יוסף", וכאשר נשפל יוסף להמכר כעבד ולשרת כעבד בבית אדוניו, וגם על בשרו

נרשם שם עבד, שוב הוסר ממנו האפשרות לראות את אחיו כבדו כעבדים, וגם בזה הראה הקדוש ברוך הוא ליוסף במדה כנגד מדה שרש חטאו כנגד אחיו.

והנה כלל בדיניו שמעשי אבות סימן לבנים, הן לטוב הן למוטב, אשר על כן עלינו להיווכח ולהודיע כי בנקל יכולים לטעות בראה ולשפוט שפוט שלא בצדק ולהתקל במסקנות אשר לא כדת המה. ואם בארזים נפלה שלהבת מה יעשו אוזבי הקיר (מועד קטן כה ע"ב), שהנסיון מעידה יותר ממאה עדים על תוצאות האומללות של שיפוט מוטע, ומעשה יוסף הצדיק עם אחיו שבטי י"ה מוכיח עד היכן הדברים מגיעים.

לבן עצה טובה קא משמע לן להרחיק כמטחוי קשת מכל שיפוט אדם,

שינפה בשלש עשרה נפה כל מה שנוגע לענין הנידון. ואם אחר כך להעמיד את עצמו לחשבון הנפש לראות באיזה אופן גם הוא נפגם בהאשמה שרואה על חברו, ואם אחר כך יכול לקיים "בצדק תשפוט עמיתך" (ויקרא יט, טו), מה טוב ומה נעים. ואם למרות כל הנ"ל צריך להוכיח חברו, אז יראה לקיים הוכיח תוכיח "את עמיתך" כפי הדרכת הבעל שם טוב הקדוש שהזכרנו לעיל, ורק אז לגשת אל הקודש.

ועינינו ולבנו לשמים שנזכה לראות טוב * על ישראל וללמד על כל אחד זכות, ומדה כנגד מדה, ישפוט השי"ת אותנו לטובה, ויברך אותנו בתוך כל ישראל לטובה ולברכה ולהגאל בקרוב ממש בכיאת גואל צדק אמן ואמן.

39 אהל וישב יוסף

גם מה שפירש רש"י ז"ל, על ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם, שהיו מזלזלין בבני השפחות, לקרותם עבדים. נוכל לפרש, על פי מה שמובא בגמרא (ברכות לד:) על מה שאמר רבי יוחנן בן זכאי, על חנינא בן דוסא, שהוא כעבד לפני המלך, ויש לו כח לבטל את הגזירה, יותר ממי שהוא בבחינת שר. ולזה קראו את אחיהם עבדים, שהם עבדי השי"ת, ויש להם רשות להכנס תמיד לפני ולפנים, ובוזה גדלה מעלתם. וכמו שבאמת לבסוף אמרו לו (ג יז) שא נא לפשע עבדי אלהי אביך, שאו גילה סודם, שבזה שאמרו על אחיהם עבדים, היה כוונתם שהם עבדי אלהי יעקב.

המעשה של הבעל שם טוב הנ"ל, וזה "דבתם רעה" שמסר לאביו.

אמנם כאשר באמת לא כן היה, אלא שאיזה שמץ קטנה ודקה נמצא אצל יוסף בעצמו מאלו הדברים עצמם מתחת לסף הכרתו, לכן החליט על אחיו מה שהחליט, ובסוף לפי מאורעות חייו הכיר שממנו נבעו הדברים, ובאמת הוא עצמו אשם בדבר.

"סוף דבר הכל נשמע" (קהלת יב, יג), על כל אחד מאתנו לידע שאם אנו רואים חסרונות אצל אחרים, שעלינו לחקור קודם כל בנגעי נפשנו למצוא מקור דומה באיזה בחינה, ומחויבים אנו לתקן הדברים אצלנו, ורק אז לגשת אל חברינו ב"תוכחת מגולה מאהבה מסותרת" (משלי כו, ה). ובדרך זה יתקיים בדינו "והייתם נקיים" (במדבר לב, כב), ולא די שיתקן אצלנו פגומותינו, אלא שנזכה עוד שדברינו היוצאין מן הלב ישפיעו לטוב על חברנו, וגם אצלם יתקנו הדברים, ונזכה כולנו יחד לבורא לשלום לפני השי"ת.

והנה יש לשאול למה באמת ראה אותם יוסף הצדיק במבט כה קשה ובבקורת כה חמורה. ויש לומר לפי מה שהנחיל לנו מורשת הבעל שם טוב הקדוש יסוד חשוב ונחוץ מאד, והיינו שמה שאמרנו (נגעים פרק ב, משנה ה): "כל הנגעים אדם רואה חוץ מנגעי עצמו", יש לפרש שאם מישהו רואה חסרונות ופגמים בחבירו יש לו לידע שאותם החסרונות נמצאים בו באיזה צורה ובאיזה שיעור, אם במעט אם רב. והשי"ת ברוב רחמי נתן בטבע הרחניות של בניו, שיהודי אחד ישמש כמו מראה לחבירו, ויהיה זה לכלל ביד כל אחד ואחד שאם הוא רואה נגעים חוץ, פירוש, לא על עצמו אלא חוץ ממנו על חברו, הרי זה מחמת נגעי עצמו שגם בו נמצא אותו החסרון. ובשביל זה קודם שיוכיח לחבירו צריך קודם כל לתקן ולקשט את עצמו ורק אז יפנה לטובת חברו. ובוזה

פירש"י "הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא" (ויקרא יט, יז), שרצה לומר כאשר תרצה ליתן תוכחה לחבירך, אז תוכיח "את", את בא לרבות, שתוכיח את עצמך עמו, ולא תשא עליו חטא, היינו שלא תחשוב שחבירך בלבד הוא הנושא חטא, שלא תשא "עליו" לבד החטא, אלא גם אתה תתווכח, ואז תתקנו שניכם גם יחד.

ולפי יסוד זה יש לומר שאכן אחי יוסף כוונו לטובה, אלא שביוסף הצדיק היה איזה צד, הגם שהיה בטל במיעוטו, שהוא ראה אחיו בני השפחות כעבדים, כיון שגולדו מהשפחות. ומחמת רגש זה חשב שמסתמא על זה כיוונו אחיו בנערתם לבני השפחות שהם 'עבדים', וזה הביאו להוצאת דבה על אחיו בני לאה. והוא הדין בשתי בחינות הראשונות.

[Comments: To prevent a quarrel, ask yourself, "How does this person view the situation?" And, "What personal bias might be at the root of my position?" Asking yourself these two questions will enable you to be calmer about disagreements. This is especially important to remember when quarrels arise

among members of the same family. Besides having your own position, always try to view the situation from the other person's position and this will give you greater insight into what you should and should not say.]

לו להיות צדיק ומושל. ויעקב אבינו היה יודע שרשו החשוב של יוסף וטבעו הטוב, ולכן היה מוחל לו כל מעשה נעוהו שלו ואוהב אותו מכל אחיו, בגין דידע עיקרא דמילתא שהקטנות היה מחטיאו וכשיגיע אל בחינת הגדלות יתוקן ממילא ויהיה הבן היותר חשוב מכל בניו, לפי שהיסוד עולה עד המדרגות העליונות דאינון רוא דסבין עילאין, והוא מתקדש בקדושתן ונתקן בתכלית התיקון. וז"ש:

וצ"ל שבאמת אכן היה מותר, אמנם יוסף שהעריך מאד את אחיו והחשיב אותם וידע שמדריגתם כמלאכי מעלה וביחוד שהם בני יעקב וכל מה שעושים יזקקו האנשים על חשבון יעקב ומשפחתו לכן החיוב עליהם להמנע מאכילת אבר מן החי גם באופן כזה שרק נראה כאבר מן החי ובוזה גופא ימנעו מחילול השם ואדרבה יתכן שיצא מזה קידוש השם ונוסף לזה תלוי בזה כבוד אביהם הצדיק, ונמצא א"כ שלא נכון כפי שלימד אותנו הרבי בחדר שיוסף היה בעל לה"ר, כפשטות הפסוק, וביקש להשפיל את כבוד אחיו ולא עמד על חשיבותם, אדרבה דוקא

משום שהעריך אותם מאד מאד והיו בעיניו כמלאכי מעלה לכן מצא לנכון להעמידם על האמת ואמר להם ולא שמעו בקולו ולכן היה מוכרח עפ"י דין לספר לאבינו.

אחיו לא שמעו לו, או מפאת ענותנותם ולא החשיבו עצמם שאכילתם תהיה ללמוד וקילקול על אחרים לאכול אבר מן החי או לא שמעו בכלל דבריו, מפני שהיה הצעיר שבהם. נמצא שיוסף לא היה בעל לה"ר פשוט כמו שלמדו אחריו.

יעקב בשמעו דברי יוסף ומסתמא עורר אותו אודות איסור לה"ר שמע הסבר של יוסף שעושה את זה מתוך אהבה לאחיו והשתדלות למנוע אותם מירידה במצבם וגם לקילקול אחרים הוסיף ע"ז גופא לאהב את יוסף.

הדבה עצמה ומקורה הוסיפה לרומם את יוסף בעיני יעקב וזהו המשך הפסוק אחרי שהביא יוסף דיבתם רעה אל אביהם וישראל אהב את יוסף מכל בניו, הנהגתו לכל בניו הוכיחה לו שהוא מחונן במידות טובות ומושל ומוכן לקבל תורה ומדריגה יותר גבוהה, "כי בן זקונים הוא לו" זה חייב את יעקב ללמד את יוסף כל מה שקיבל בשם ועבר (כמו שכתוב ברש"י) וזהו באמת הטעם למה העדיף יעקב ולמד התורה שקיבל עם יוסף מלשאר בניו, כי ראה בו הסתגלות יתרה לקבל מצד תכונתו ומידותיו הטובים.

וזה גם הפירוש זיו איקונין דומה לו, לא מדבר רק על החיצוניות רק הזיו הפנימי אור הנפש שזורח על האדם דרך הפנים כמבואר בדעת תבונות (מאמר פו) בזה היה דומה ליעקב "ממש", נמצא שדיבת יוסף הביאה שיעקב יאהב אותו.

מתנת הגיורה אמת והחריצות שקר חיים

הטעות במעשה האדם באה מהחכמה במעשה ה'

הנה כאשר נתבונן בפרשה מראשיתה אנו מוצאים בה צירוף של טעות אחר טעות שעשו יעקב אבינו ובניו עד שהגיעו למכירת יוסף וירידתו למצרים. (א) יוסף טעה להביא דיבת אחיו הצדיקים אל אביו ועי' ספורנו (ל"ז ב' בדיה והוא נער) וז"ל: ומפני נעוהו חטא להביא דבת אחיו כי לא נסה ולא התבונן לאחרית דבר אף על פי שהי' אז משכיל מאד, עכ"ל. וכונתו לחדגיש הפלא - בעל שכל טוב כיוסף איך עשה טפשות כזה. (ב) יעקב טעה לעשות ליוסף כתונת פסים, וכבר

העירו על זה בגמ' בשבת דף י: אי"ר חמא בר גוריא לעולם אל ישנה אדם בנו בין הבנים שהרי בשביל משקל שני סלעים מילת לכתונת פסים שעשה יעקב ליוסף יותר משאר בניו נתקנאו בו אחיו ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים, עכ"ל. גם זה פלא - איש חכם כיעקב אבינו איך לא חש לזאת. (ג) האחים טעו בכונת יוסף בהביאו דבתם רעה אל אביהם כאילו הי' רודף אותם כדי שישאר הוא לבדו ברוך מבנים (כמבואר בספורנו ל"ז י"ח). ופלא הוא שבטי קה איך חשדו ליוסף הצדיק בכונה שפלה כזו. (ד) אף שלא יכלו דבר לשלום עם יוסף והוא ידע שנאתם אעפ"י טעה יוסף לספר להם חלומותיו שבהן הרגיו אותם עוד יותר, ועי' ספורנו (ל"ז ה' בדיה ויגד לאחיו) וז"ל: גם זה עשה מחסרון עצה כנער. (ה) ואחר כל זאת יעקב אבינו הרי הרגיש שנאתם וקנאתם של האחים (כמבואר בפרש"י ל"ז י"י) ואיך טעה לשלוח יוסף אל אחיו השונאים אותו ומבקשים רעתו.

התירוץ לכל הפליאות הנ"ל נמצא בפסוק עצמו בשלשה מלים קצרות (פרשה ל"ז פסוק י"ד) ויושלחהו מעמק חברון, ופרש"י והלא חברון בהר שנאמר ויעלו בנגב ויבא עד חברון אלא מעצה עמוקה של אותו צדיק הקבור בחברון, לקיים מה שנאמר לאברהם בין הבתרים כי גר זרעך עכ"ל. הרי אין כאן לא קושיא ולא פליאה, אלא הכל פשוט וברור דכאשר הקבי"ה עוסק בקיום בריתו אשר כרת את אברהם ומגלגל הסיבות לקיים מה שנאמר כי גר יהי' זרעך אז אין חכמה ואין עצה ואין תבונה לא ביעקב אבינו ולא ביוסף הצדיק ולא באחיו שבטי קה, אלא הכל עצת ה' כי הוא הנותן לכל אחד ואחד מקום לטעות ומסמא עיניהם מלראות נכונה כדי שעל ידי צירוף כל טעויותיהם יצא הדבר לפועל בדרך שהוא רוצה, ונקראת עצה עמוקה כי היא עצה נסתרת בהסתר הטובה אשר נראה כאילו רק רע מתרחש בעולם - צער ויסורין ליעקב אבינו וליוסף הצדיק - אבל האמת הוא להיפך שהקבי"ה מגלגל הסיבות רק לטוב.

There were many players in this saga. Each person went about his own business, perhaps with little thought of the true magnitude of his role. Everyone minded his own business, yet Hashem was orchestrating all their activities from above, weaving the threads together into the tapestry that He had planned. Unbeknownst to them, they were being guided in the path they needed to travel, to reach the light of Mashiach.

The same holds true for their descendants, the Jewish people throughout the generations. Each person has the free choice to lead his life as he sees fit. He can choose to lead a life of virtue, or the opposite, chas v'shalom. Hashem rewards the righteous for their mitzvos, and punishes the wicked for their sins. Yet despite what we might plan to accomplish through our actions, Hashem has His own plans for us. He stands Above, guiding our every movement, in perfect choreography, in order to fulfill His own plan: "thoughts of peace, and not of evil, to give us future and hope." We do not always envision the destination toward which our actions bring us, but Hashem advances us toward this destination nonetheless.